

Halina Lichocka

Akademia Umiejętności (1872–1918) i jej czescy członkowie

Prace Komisji Historii Nauki PAU 14, 37-62

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Halina LICHOCKA

Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów

Polskiej Akademii Nauk

halinalichocka.lichocka50@gmail.com

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI (1872–1918) I JEJ CZESCY CZŁONKOWIE¹

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie wpływu, jaki słowianofilstwo czeskie wywierało na kształtowanie się składu osobowego Akademii Umiejętności w Krakowie. Obejmuje on okres, kiedy odrodzony naród czeski poszukiwał wspólnoty z innymi narodami słowiańskimi i to przede wszystkim było czynnikiem sprawczym wzmoczonego zainteresowania czeskich uczonych filologami słowiańskimi, własną historią oraz historią Europy Środkowo-wschodniej, naukami społecznymi, prawnymi itd. Z analizy sprawozdań z działalności Akademii Umiejętności w Krakowie od początku jej funkcjonowania (1872) aż do przekształcenia w Polską Akademię Umiejętności (1919) wynika, że ten rozkwit ukierunkowanej wspólnotowo czeskiej humanistyki spotkał się z pozytywnym oddźwiękiem ze strony krakowskiego środowiska naukowego. Jednym z dowodów na to jest fakt, iż czescy humaniści tworzyli najliczniejszą grupę wśród wszystkich cudzoziemskich członków Akademii w Krakowie.

Pismo cesarza Franciszka Józefa I z dnia 2 maja 1871 roku, adresowane do ministra wyznań i oświaty Josefa Jirečka, było formalnym początkiem organizowania w Krakowie Akademii Umiejętności. Na jej protektora cesarz wyznaczył arcyksięcia Karola Ludwika. Członkami Akademii byli uczeni ze wszystkich ziem polskich i Polacy na emigracji. Fundusze pochodziły z dotacji państwowej oraz od prywatnych sponsorów. Akademia prowadziła dużą działalność wydawniczą.

Akademia miała trzy wydziały: I. Filologiczny, II. Historyczno-Filozoficzny, III. Matematyczno-Przyrodniczy. W ich skład wchodziłi członkowie krajowi i zagraniczni. Wśród tych drugich liczną grupę stanowili czescy uczeni.

¹ Fragmenty tego artykułu były prezentowane w języku angielskim podczas międzynarodowej konferencji: “Non-University Institutions in Science and Humanities, 1890–2015”, Prague 27–29 May 2015.



Członkami Wydziału I byli: Josef Jireček – filolog, etnograf, historyk; Václav Štulc – ksiądz katolicki, pisarz, poeta, tłumacz; Jan Gebauer – twórca nowej gramatyki czeskiej; Zikmund Winter – historyk; Jan Kvičala – filolog klasyczny, pedagog i polityk; Václav Vondrák – slawista.

Do Wydziału II należeli: František Palacký – historyk, polityk; Antonin Randa – historyk; Václav Vladivoj Tomek – historyk, pedagog, polityk; Jaroslav Goll – historyk, poeta; Karel Kadlec – prawnik, historyk prawa, tłumacz; Emil Ott – prawnik; Jaromír Čelakovský – prawnik, polityk.

W skład Wydziału III wchodził: Karl von Rokitský – anatomopatolog; Bohuslav Brauner – chemik; František Vejvodský – zoolog.

Słowa kluczowe: Akademia Umiejętności, Polska Akademia Umiejętności, czescy uczeni, Towarzystwo Naukowe Krakowskie, Królewskie Czeskie Towarzystwo Naukowe, Czeska Akademia Umiejętności

1. Wstęp

O historii Akademii Umiejętności w Krakowie, jej wielostronnej działalności oraz osiągnięciach naukowych i wydawniczych napisano już wiele. Pierwsza monografia na ten temat pojawiła się w 1889 roku, z okazji piętnastej rocznicy inauguracyjnego posiedzenia tej instytucji.² Sądząc z formy, była to praca zbiorowa, lecz spośród jej autorów podpisał się tylko autor wstępu, Józef Majer. Pięć lat później, również z okazji uroczystości jubileuszowych, została wydana książka Stanisława Smolki *Akademia Umiejętności w Krakowie 1873–1893*³. W nowszych czasach o krakowskiej akademii pisali: Stanisław Kutrzeba⁴, Jan Hulewicz⁵, Stanisław Czarniecki⁶, Julian Dybiec⁷, Piotr Hübner⁸ i inni.

W dotychczasowych opracowaniach rzadko poruszano kwestię powiązań krakowskiego środowiska akademickiego z innymi ośrodkami naukowymi. W tym kontekście do wyjątków zaliczyć należy książkę Marioli Hoszowskiej: *Ludwik Finkiel i Akademia Umiejętności. Z dziejów współpracy naukowej Lwowa i Krakowa na przełomie XIX i XX wieku*⁹ oraz trzy inne publikacje omówione poniżej.

Bogate, i jak dotąd w niewielkim stopniu wykorzystane, źródła historyczne na temat szeroko rozumianej współpracy Akademii Umiejętności z ośrodkami zagranicznymi oraz z polskimi przedstawicielami nauki i kultury spoza cesarstwa austriackiego można znaleźć w wydawnictwach samej akademii, przede wszystkim w drukowanych corocznie

² [Pamiętnik piętnastoletniej działalności Akademii Umiejętności w Krakowie 1873–1888 1889.](#)

³ Smolka 1894.

⁴ Kutrzeba 1939a; 1939b.

⁵ Hulewicz 1958/2013.

⁶ Czarniecki, Wiltowski 1972.

⁷ Dybiec 1993.

⁸ Hübner 2002.

⁹ Hoszowska 2011.

sprawozdaniach. Poza tym niemal bez uszczerbku zachowały się akta i inne różnorodne dokumenty, odnoszące się do Akademii Umiejętności, przechowywane w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie. Na podstawie tych archiwaliów została opracowana niezwykle przydatna pozycja: *Poczet członków Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1872–2000*.¹⁰ Książka ta doskonale ilustruje zmieniającą się na przestrzeni lat osobową strukturę placówki, co znacznie ułatwia odtworzenie informacji o liczbie i rodzaju członków w poszczególnych wydziałach, ich specjalności naukowej, narodowości itp.

Od momentu powstania krakowskiej Akademii Umiejętności czescy naukowcy i politycy odgrywali w niej istotną rolę. Pisał o nich między innymi Marek Ďurčanský w artykule „Członkostwo zagraniczne polskich i czeskich uczonych w akademiach narodowych PAU i ČAVU”.¹¹ Czeskim członkom Akademii Umiejętności w Krakowie poświęcił autor początkowy fragment tekstu, co pozostawało w zgodzie z przyjętym przez niego porządkiem chronologicznym. W tej interesująco napisanej pracy wykorzystał przede wszystkim czeską literaturę przedmiotu, a zwłaszcza opracowania biograficzne, pamiętniki i wspomnienia. Osiągnął dzięki temu barwny obraz postaci, które z samego założenia muszą być również głównymi bohaterami niniejszego artykułu. Ten jednak jest oparty na innych dokumentach, głównie na źródłach wytworzonych przez samą Akademię Umiejętności, i siłą rzeczy pokazuje odrębne aspekty oraz inaczej rozkłada akcenty. Stanowi więc swego rodzaju opis do poprzedniego komplementarny, gdyż w jakiejś mierze równoważy, ciekawy skądinąd, czeski ogląd ówczesnych kontaktów z krakowskim środowiskiem naukowym.

Na źródłach wytworzonych przez samą Akademię Umiejętności opierał się także Julian Dybiec, pisząc¹² o jej związkach z nauką czeską i słowacką. Opracowanie na ten temat zostało umieszczone jako rozdział w pracy zbiorowej *Z dziejów polsko-czeskich i polsko-słowackich kontaktów naukowych*, opublikowanej przez Komitet Historii Nauki i Techniki PAN w 1990 roku. Autor wykorzystał przede wszystkim dokumenty znajdujące się w Archiwum PAN w Krakowie (obecnie Archiwum PAN i PAU), co stanowi niewątpliwą wartość tego interesującego opracowania, w którym między innymi zestawił i omówił niemal kompletną listę czeskich członków Akademii Umiejętności. Swoje rozważania autor osadził w szerokim kontekście historycznym, uwzględniając czynniki polityczne, mające wpływ na wzajemne polsko-czeskie odniesienia. Wśród ważnych kryteriów, którymi kierowała się ta instytucja naukowa w wyborze członków pochodzenia czeskiego, wskazywał on wysoką rangę kandydatów oraz pozycję i prestiż w ich rodzimej społeczności. Miarą tego znaczenia były między innymi dworskie zaszczyty, ordery i urzędy, do których w ówczesnych europejskich monarchiach, a w monarchii Habsburgów w szczególności, przywiązywano wielką wagę. Dlatego też w oficjalnych pismach i korespondencji zwykle wymieniano, jeśli nie wszystkie, to większość należnych adresatowi tytułów. Widnieją one

¹⁰ Majkowska (red.) 2006.

¹¹ Ďurčanský 2004, ss. 179–189.

¹² Dybiec 1990, ss. 50–53.

w krakowskich dokumentach z czasów austro-węgierskich i nie mogło ich także zabraknąć w publikowanych przez Akademię Umiejętności corocznych sprawozdaniach. Stąd mogło powstać przypuszczenie, że czynniki pozanaukowe liczyły się na równi, lub nawet bardziej, niż naukowe.

Postaram się wykazać w dalszej części artykułu, że przypuszczenie to jest mylne. Można oczywiście przyjąć, że względy koniunkturalne, a także pewien rodzaj snobizmu, odgrywały również pewną rolę w wyborze obcokrajowców na członków tej instytucji naukowej. Nie była ona jednak znacząca, ponieważ na jej podstawie w żaden sposób nie można tłumaczyć liczebnej przewagi Czechów nad innymi nacjami. Kryterium decydujące musiało więc być całkiem inne.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie tylko jednego z wielu wątków, składających się na obraz polsko-czeskich odniesień w czasach, gdy oba te narody, wchodząc w skład monarchii austro-węgierskiej, znajdowały się w podobnej sytuacji politycznej. Ten wybrany aspekt został sformułowany już w samym tytule. Obejmuje okres, kiedy odrodzony (nie bez udziału Polaków) naród czeski, z gorliwością właściwą neofitom, poszukiwał wspólnoty z innymi narodami słowiańskimi. To przede wszystkim było źródłem wzmożonego zainteresowania czeskich uczonych filologiami słowiańskimi, historią Europy Środkowo-Wschodniej, naukami społecznymi, prawnymi itd.

Ten obszar zainteresowań musiał być także bliski Polakom. Stąd rodzi się kilka pytań: Czy słowianofilskie ukierunkowanie czeskiej humanistyki znajdowało u nas pozytywny oddźwięk?¹³ Czy spotkało się z przychylnością tworzonej, a następnie działającej w Krakowie Akademii Umiejętności? Jak się to przekładało na wybory cudzoziemskich członków tej placówki naukowej?

Drugim celem tego artykułu jest przypomnienie sylwetek czeskich członków Akademii Umiejętności tak, jak – zgodnie z duchem czasu – byli oni przedstawiani w jej dokumentach (uzupełniające informacje zostaną zaczerpnięte z istniejących opracowań tej tematyki).¹⁴

¹³ Na temat słowianofilstwa (rosyjskiego, polskiego oraz czeskiego), kwestii narodowościowych w cesarstwie Habsburgów oraz relacji polsko-czeskich – zob.: Smolka 1898; Wereszcki 1975; Kurczak 2000; Koła 2004; 2005.

¹⁴ W odróżnieniu od wcześniejszych opracowań (Dybiec 1990, ss. 50–53 i 56; Ďurčanský 2004) w artykule omówieni są uczeni czeskiego pochodzenia, którzy byli członkami AU, a nie członkowie AU pracujący na terenie Czech. Dlatego – inaczej niż w publikacji Dybca (1990) i Ďurčanský'ego (2004) – w artykule pominięto postać bardzo zasłużonego niemieckiego uczonego Alvina Schultza (1838–1909), profesora historii sztuki fakultetu filozoficznego niemieckiego Uniwersytetu w Pradze, a uwzględniono postać Karla Rokitansky'ego (1804–1878), wybitnego czeskiego anatoma-patologa związanego z Wiedniem.

2. Czeski udział w tworzeniu krakowskiej Akademii Umiejętności

Po fazie dyskusji, rozpoczętych w 1871 roku w gronie polskim (między innymi z Jerzym Lubomirskim¹⁵, Józefem Majerem¹⁶ oraz Alfredem Józefem Potockim¹⁷), i konsultacjach z przedstawicielami rządu cesarskiego (między innymi z Czechami Josefem i Hermenegildem Jirečkami), polska strona odniosła wstępny organizacyjny sukces: Jego Cesarsko-Królewska Mość Franciszek Józef I wydał w dniu 2 maja 1871 roku odrębny reskrypt adresowany do ministra wyznań i oświaty, Josefa Jirečka. Cesarz pisał następująco:

Kochany Ministrze Jireček! Życzeniem jest moim, aby założona została Akademia Umiejętności w Krakowie. Polecam Panu, iżbyś w tym celu zawiązać zechciał rokowania z istniejącym w Krakowie Towarzystwem Naukowym, którego skuteczną działalność uznaję, względem przeobrażenia go na taką akademię, i mnie odpowiednie wnioski do decyzji przedstawił.¹⁸

Towarzystwo Naukowe Krakowskie powstało w czasie, gdy Kraków, oderwany w wyniku toczących się w Europie wojen od reszty ziem polskich, uzyskał w 1815 roku status wolnego miasta. Autonomia stwarzała warunki pozwalające na realizację niektórych reform, zapoczątkowanych jeszcze w czasach działalności Komisji Edukacji Narodowej (pierwszego w Europie ministerstwa oświaty publicznej), czyli w ostatniej ćwierci XVIII wieku. Do tych zainicjowanych, a niedokończonych, reform należało także utworzenie w Krakowie towarzystwa naukowego.

Dnia 24 lipca 1815 roku Rada Rectorska Uniwersytetu Jagiellońskiego w Wolnym Mieście Krakowie podjęła uchwałę o powołaniu Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Jego pierwsze publiczne posiedzenie odbyło się w lutym 1816 roku. Od tamtej pory działalność stowarzyszenia trwała niemal nieprzerwanie, chociaż w 1846 roku Kraków stracił swoją polityczną odrębność i został przyłączony do Austrii.

Towarzystwo utrzymywało się głównie z darów osób prywatnych oraz ze składek członkowskich. Dzięki hojności społeczeństwa – ze wszystkich podzielonych ziem polskich oraz rodaków z emigracji – dysponowało ono po latach całkiem pokaźnym majątkiem. Miało w Krakowie siedzibę we własnym gmachu, urządziło dwa muzea oraz zgromadziło bogatą bibliotekę.

¹⁵ Był on ówczasie członkiem dziedzicznym Izby Panów i posłem do sejmu krajowego, a jednocześnie jednym z głównych polskich przedstawicieli słowianofilstwa – zob. jego biogramy w: Hulewicz 1958/2013, Aneks II, ss. 177–180; Tyrowicz 1973; Łazuga 2013.

¹⁶ Był on ówczasie prezesem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego – zob. jego biogramy w: Hulewicz 1958/2013, Aneks III, ss. 180–182; Hulewicz 1974.

¹⁷ Był on premierem Austrii, a później marszałkiem krajowym – zob. jego biogram: Zdrada 1983; Hulewicz 1958/2013, Aneks I, ss. 175–176; Łazuga 2013.

¹⁸ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1873*, „Pisma urzędowe” nr 1, s. 1; *Pamiętnik piętnastoletniej działalności...* 1889, ss. 168–169; Rederowa, Stachowska 1958, „Materiały źródłowe” nr 6, ss. 18–19.

Początkowo Towarzystwo Naukowe Krakowskie składało się z pięciu wydziałów, później miało cztery wydziały i siedem komisji. Do jego zadań statutowych należały badania naukowe, upowszechnianie wiedzy oraz działalność wydawnicza. W skład towarzystwa wchodził członkowie czynni (krajowi i zagraniczni), członkowie korespondencji oraz członkowie honorowi.

Josef Jireček po otrzymaniu cesarskiego polecenia niezwłocznie przystąpił do działania. Jako urzędujący minister wyznań i oświaty miał przekształcić istniejące towarzystwo w akademię. Zadanie to nie było łatwe, ponieważ nowa instytucja z konieczności musiała posiadać odmienny charakter. W szczególności należało kierować się innymi kryteriami wyboru członków i znacznie zredukować ich liczbę. Sprawa była więc delikatna.

Josef Jireček zaczął 16 maja 1871 roku od napisania listu do prezesa Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, Józefa Majera, i zaproszenia go na rozmowę do Wiednia. Wiedział, między innymi od księcia Jerzego Lubomirskiego, że był on do takiej rozmowy przygotowany, ponieważ starania o powołanie w Krakowie akademii nauk trwały już od kilku miesięcy.¹⁹ Teraz przede wszystkim trzeba było przygotować projekt statutu, który następnie należało przedstawić cesarzowi do akceptacji.

Prace postępowały szybko, mimo że 25 listopada 1871 roku – wraz z upadkiem gabinetu Karla Hohenwarta – życzliwy przedsięwzięciu minister Jireček podał się do dymisji. Jego następcy, Karolowi Stremayerowi, przypadła więc rola kontynuatora w pertraktacjach z Towarzystwem Naukowym Krakowskim i dokończenie procesu reorganizacji.²⁰

Statut nowo tworzonej Akademii Umiejętności zatwierdził cesarz Franciszek Józef postanowieniem z dnia 16 lutego 1872 roku. Protektorem instytucji mianował swego brata – arcyksięcia Karola Ludwika, zastępcą protektora natomiast został były premier rządu w Wiedniu, Alfred Potocki.²¹

¹⁹ Por. np. Listy Jerzego Lubomirskiego do Józefa Majera z 23 lutego 1871 r. i 1 marca 1871 r. – zob. Rederowa, Stachowska (red.) 1958, „Materiały źródłowe” nr 1 (ss. 3–5) i nr 3 (ss. 9–10); zob. też: Hulewicz 1958/2013, ss. 179–180.

²⁰ Zob. list ministra Karola Stremayera z 29 stycznia 1872 r. do Prezesa Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. [W:] *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1873*, „Pisma urzędowe” nr 11, ss. 8–10.

²¹ Zob. *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1873*, „Pisma urzędowe” nr 2, ss. 1–2; Majer 1889, s. XI.

Zob. też opracowania na temat działalności Towarzystwa Naukowego Krakowskiego: Rederowa 1998 i powstania Akademii Umiejętności: „Pisma urzędowe”: „I. Sprawa przeobrażenia b. c. k. Towarzystwa Naukowego na Akademię Umiejętności w Krakowie” nr 1–12; „Tok spraw od zamknięcia czynności Towarzystwa do ostatecznego ukonstytuowania się Akademii” nr 1–13; „Pisma urzędowe od ukonstytuowania się Akademii do końca r. 1873” nr 1–20, Statut Akademii Umiejętności w Krakowie, ss. 37–79. [W:] *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1873*, ss. 1–11, 11–23, 24–36; „Akta urzędowe dotyczące założenia Akademii Umiejętności i jej wewnętrznego ułożenia” nr 1–9. [W:] *Pamiętnik piętnastoletniej działalności...* 1889, ss. 168–186; Rederowa, Stachowska (red.) 1958; Hulewicz 1958/2013, ss. 9–40, 179–180; Czarniecki, Wiltowski 1972, ss. 9–27; Dybiec 1993, ss. 8–9.

Zgodnie ze statutem (§ 3) Akademia Umiejętności powinna zajmować się problematyką badawczą, obejmującą bardzo rozległy zakres. W ramy jej działalności miała wchodzić: filologia i lingwistyka (głównie polska i słowiańska), historia piśmiennictwa powszechnego (w szczególności polskiego), historia sztuki, nauki filozoficzne, polityczne i prawne, historia i archeologia, a także nauki matematyczne, nauki przyrodnicze z geografią oraz nauki lekarskie.²² Aby umożliwić realizację tak szeroko zakrojonej tematyki, podzielono Akademię Umiejętności na Wydział Filologiczny, Wydział Historyczno-Filozoficzny i Wydział Matematyczno-Przyrodniczy. Każdy z nich mógł tworzyć własne komisje, zajmujące się wybranymi kierunkami nauki.²³

Statut (§ 5) nakładał także obowiązek odbywania posiedzeń – walnych, wydziałowych oraz zebrań w poszczególnych komisjach. Najważniejsze było coroczne walne posiedzenie publiczne, podczas którego władze placówki składały sprawozdania z działalności naukowej, organizacyjnej, finansowej itp. Odpowiedni zapis w statucie (§ 6) głosił, iż to posiedzenie każdorazowo „odbywać się będzie w dniu 3 maja jako w rocznicę założenia”.²⁴

Nie wiadomo, co w tym miejscu należy bardziej podziwiać – dyplomatyczną zręczność Alfreda Potockiego czy też polityczną przenikliwość Franciszka Józefa? Dzień 3 maja nie był bowiem datą obojętną, wszak upamiętniał uchwalenie przez sejm w Warszawie w 1791 roku *Ustawy Rządowej*, nazywanej później *Konstytucją 3 Maja*. W pierwszą rocznicę tego wydarzenia dzień 3 maja ogłoszono w Polsce świętem narodowym. Jak wiadomo, na skutek interwencji wojsk rosyjskich *Konstytucja 3 Maja* obowiązywała zaledwie kilkanaście miesięcy. Święto zostało zniesione, a ponieważ kojarzyło się z walką o niepodległość, przez cały okres niewoli było na ziemiach polskich, poza Galicją, zakazane.²⁵

Przez pierwsze dziesięciolecie funkcjonowania Akademii Umiejętności w Krakowie statut był pod tym względem dość rygorystycznie przestrzegany. Później częściej zdarzały się, z różnych powodów, kilkudniowe przesunięcia daty corocznych posiedzeń publicznych; tym niemniej większość z nich odbywała się 3 maja.²⁶

3. Początki działalności

Pierwszy skład osobowy Akademii Umiejętności został wyłoniony spośród członków Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Była to zatwierdzona przez cesarza dwunastoosobowa grupa, złożona z członków miejscowych (nazywanych wówczas „krajowymi”

²² Statut Akademii Umiejętności w Krakowie 1872, §3; *Pamiętnik piętnastoletniej działalności...* 1889, s. 171.

²³ Statut Akademii Umiejętności w Krakowie 1872, §§ 4 i 5; *Pamiętnik piętnastoletniej działalności...* 1889, s. 171.

²⁴ Statut Akademii Umiejętności w Krakowie 1872, § 6; *Pamiętnik piętnastoletniej działalności...* 1889, s. 171.

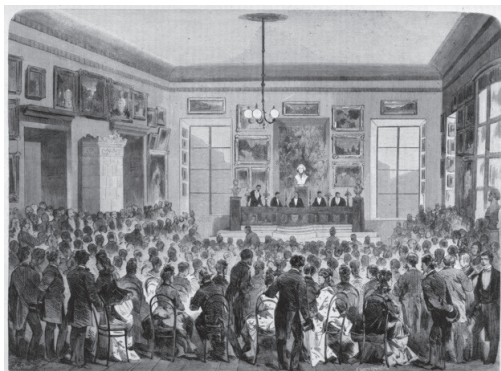
²⁵ Barszczewska-Krupa 1991.

²⁶ Zob. *Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie 1873–1890* i *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1891/1892 – 1917/1918*.

pochodzącymi z Królestwa Galicji i Lodomerii). Do nich należało wytypowanie odpowiedniej (podwójnej w stosunku do przewidzianej statutem) liczby kolejnych kandydatów i przedstawienie ich cesarzowi do wyboru. Z grupy członków miejscowych wybrał on prezesa (został nim Józef Majer) oraz sekretarza generalnego (Józef Szujski).

Do końca 1872 roku Akademia Umiejętności w Krakowie była już zorganizowana. Posiadała pełny skład zarządu i trzy wydziały, kierowane przez dyrektorów i sekretarzy. Miała też cztery komisje, przejęte po Towarzystwie Naukowym Krakowskim, a mianowicie: Komisję Fizjograficzną, Komisję Bibliograficzną, Komisję Historyczną oraz Komisję Językową. Akademia skupiała wtedy łącznie 24 członków czynnych, którzy mieli prawo dokonywania wyboru członków zamiejscowych („zakrajowych”, czyli z innych niż Galicja i Lodomeria terenów monarchii austro-węgierskiej) oraz zagranicznych. Tryb wyboru i zatwierdzania przez cesarza był taki sam.²⁷

W 1873 roku Akademia Umiejętności już na tyle okrzepła, że mogła aktywnie włączyć się w obchody 400-lecia urodzin Mikołaja Kopernika. Z tej okazji 18 lutego odbyło się uroczyste posiedzenie nadzwyczajne, podczas którego wygłoszono okolicznościowe referaty, a udział w nim wzięli licznie zaproszeni goście.²⁸



Akademia Umiejętności w Krakowie.

Posiedzenie otwarte z okazji jubileuszu kopernikowskiego w dniu 18 lutego 1873 roku.

Źródło: <http://i.iplsc.com/akademia-umiejtnosci-w-krakowie-posiedzenie-otwarte-z-okazj/0002N5BOG2V9NKUI-C116-F4.jpg>

Opóźniło się natomiast pierwsze walne posiedzenie publiczne. Zgodnie ze statutem powinno się ono odbyć 3 maja 1873 roku, jednak na przeszkodzie stanęła trwająca w tym samym czasie Wystawa Wiedeńska, której prezesem był protektor Akademii – arcyksiążę

²⁷ Majer 1889; Rederowa, Stachowska (red.) 1958 „Materiały źródłowe” nr 1-68; Hulewicz 1958/2013, ss. 33–39.

²⁸ *Dwa pierwsze publiczne posiedzenia Akademii Umiejętności w Krakowie...* 1873, ss. 1–40; Czarniecki, Wiltowski, 1972, ss. 38–39.

Karol Ludwik. Z tego powodu posiedzenie inauguracyjne mogło zostać wyznaczone dopiero na 7 maja, kiedy arcyksięcia nic pilniejszego nie zatrzymywało w Wiedniu.



Pierwsze walne posiedzenie publiczne Akademii Umiejętności w dniu 7 maja 1873. Fragment akwareli Juliusza Kossaka.

Siedzą od lewej: Leon Sapieha (Marszałek Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerii), Florian Ziemiałkowski (minister Galicji), Agenor Gołuchowski (namiestnik Galicji), arcyksiążę Karol Ludwik, Alfred Potocki (były premier Austrii), Józef Majer (Prezes AU), Józef Szujski (Sekretarz generalny AU)

Źródło: http://pau.krakow.pl/images/naglowki/naglowek_akademia.jpg

Zebranie zagał po niemiecku Karol Ludwik, a odpowiedział mu kurtuazyjnie, również po niemiecku, prezes Józef Majer.²⁹ Dalej – zgodnie ze statutem – obrady toczyły się w języku polskim. Po referatach, na zakończenie odczytano listę³⁰ kandydatów na nowych członków Akademii. Znajdowało się na niej pięciu pretendentów z pozostałych ziem c.k. monarchii, w tym trzech uczonych czeskich: Josef Jireček, František Palacký oraz Karl Rokitský. Zostali oni wybrani odpowiednio: 6 maja, 25 kwietnia oraz 1 maja 1873 roku, a zatwierdzeni przez cesarza Franciszka Józefa reskryptem z dnia 7 lipca 1873 roku.³¹

Josef Jireček (1825–1888) został członkiem Wydziału Filologicznego. Był wybitnym znawcą literatury czeskiej, etnografem i historykiem. Miał duże osiągnięcia jako współautor podręczników szkolnych i wydawca piśmiennictwa staroczeskiego. Wiele burzliwych dyskusji wzbudził jego projekt, ogłoszony przez wiedeńskie ministerstwo wyznań i oświaty w 1859 roku, aby do języka ukraińskiego wprowadzić alfabet łaciński, co miało ułatwić uwolnienie się tego języka od wpływów rosyjskich. Projekt ten okazał się niefortunny i Ukraińcy go odrzucili. W 1875 roku Jireček został prezesem czeskiego Towarzystwa Naukowego. Oprócz nauki zajmował się także polityką – był ministrem wyznań i oświaty, posłem na sejm oraz członkiem rady państwa.³²

²⁹ *Dwa pierwsze publiczne posiedzenia Akademii Umiejętności w Krakowie...* 1873, ss. 41–76.

³⁰ Lista kandydatów na członków wszelkiej kategorii odczytana na posiedzeniu. [W:] *Dwa pierwsze publiczne posiedzenia...* 1873, ss. 75–76.

³¹ Majkowska (red.) 2006, ss. 154, 170, 175.

³² *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1873*, s. 103; *Pamiętnik piętnastoletniej*

František Palacký (1798–1876) został członkiem czynnym Wydziału Historyczno-Filozoficznego. Był historykiem i politykiem, jednym z głównych twórców odrodzenia Czech w XIX wieku. Należał do ugrupowania wysuwającego hasło przekształcenia Austrii w federację narodowości. Stał na czele stronnictw słowiańskich w parlamencie wiedeńskim. W 1861 roku został dożywotnim członkiem Izby Panów. W 1867 roku brał udział w kongresie panslawistycznym w Moskwie. Był autorem licznych artykułów politycznych. Głównym jego dziełem jest historia Czech, która ukazała się po czesku i po niemiecku (obie wersje zostały wydane w Pradze). W latach 1836–1867 pojawiły się dwa wydania pięciotomowego dzieła: *Geschichte von Böhmen*, zaś w latach 1848–1877 wychodziły kolejne tomy aż trzech wydań, również pięciotomowej, wersji czeskiej: *Dějiny Česke. Dějiny národu českého v Čechách a v Morawé dle půwodních pramenův*.³³

Po jego śmierci prezes Akademii Umiejętności, Józef Majer, wygłosił na posiedzeniu publicznym następujące słowa:

Nie należał on do naszego narodu, będąc wszelako synem najbliższego szczepem, w pracach swoich naukowych zostawił cenne pomniki i dla naszych dziejów, dążenia zaś nieustanne zdobycia pracą ducha swobód należnych swemu narodowi zrobiły go za życia celem czci i uwielbienia, po śmierci przedmiotem powszechnej żałoby współziomków, którą i Akademia z nimi podzieliła.³⁴

Trzeci w tej grupie – Karl Rokitský (1804–1878) – został członkiem czynnym Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego. Był jednym z najznakomitszych w tym czasie anatomów-patologów, członkiem wielu międzynarodowych towarzystw naukowych. Medycynę studiował w Pradze i w Wiedniu. Po studiach pracował jako asystent w Katedrze Anatomii Patologicznej i prosektor Kliniki Wiedeńskiej. Później był profesorem na Uniwersytecie w Wiedniu. W 1848 roku został honorowym rektorem Uniwersytetu w Pradze oraz członkiem Wiedeńskiej Akademii Nauk.³⁵

Już wybór pierwszych cudzoziemców wskazał kryteria, którymi kierowała się Akademia Umiejętności w doborze członków czynnych. Spośród humanistów przyjmowała do swego grona tych, których prace badawcze, w większym lub mniejszym stopniu, wiązały się z problematyką polską. Do Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego natomiast zapraszała uczonych cieszących się największym światowym uznaniem. Te kryteria obowiązywały przez wszystkie następne lata.³⁶

działalności... 1889, k. 356 (= „Skład Akademii Umiejętności w Krakowie”, s. 114); Dybiec 1990, s. 51; Ďurčanský 2004, s. 180; Urban 1982, ss. 95, 126–128, 248, 294, 382.

³³ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1873*, ss. 103–104; *Pamiętnik piętnastoletniej działalności...* 1889, k. 362 („Skład Akademii Umiejętności w Krakowie”, s. 120); Majkowska (red.) 2006, s. 170; Dybiec 1990, s. 51; Ďurčanský 2004, s. 179; *Kořalka 1998*.

³⁴ Majer 1877, s. 150.

³⁵ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1873*, ss. 104–105; Majkowska (red.) 2006, s. 175. Uczony ten nie został wymieniony w opracowaniu Dybca (1990) i Ďurčanský’ego (2004) – zob. przyp. 14; Rumpler 2006.

³⁶ Hulewicz 1958/2013, s. 38.

Jak wynika z analizy publikowanych przez tę instytucję sprawozdań, i co również wykazuje *Poczet członków Akademii Umiejętności*, aż do I wojny światowej najliczniejszą grupę wśród członków cudzoziemców stanowili czescy przedstawiciele nauk humanistycznych. Było to jednym z przejawów dążności do integrowania się Słowian w wielonarodowościowej monarchii austro-węgierskiej. Na drugim pod względem liczebności miejscu plasowali się Niemcy, reprezentujący głównie nauki ścisłe i przyrodnicze. Dalej miejsca zajmowali Francuzi, a po nich Rosjanie wraz z przedstawicielami innych słowiańskich nacji (Ukraińcami, Chorwatami, Serbami). Kraje takie jak: Węgry, Szwecja, Finlandia, Szwajcaria, Holandia, Włochy, Wielka Brytania reprezentowane były przez jednego lub dwóch członków, uczonych światowej sławy. O ich wyborze decydowały przede wszystkim względy naukowe.³⁷

Nie ulega jednak żadnej wątpliwości, że wśród wszystkich członków zagranicznych najliczniejsi byli Polacy mieszkający na terenach zagarniętych przez Rosję i Prusy oraz przebywający w różnych obcych stronach na emigracji. Dzięki temu, niezależnie od przebiegu granic politycznych, Akademia Umiejętności w Krakowie zyskiwała pozycję ogólnopolskiej placówki naukowej.

4. Kolejni czescy członkowie Akademii

Dwóch kolejnych czeskich humanistów wybrała Akademia na posiedzeniach w dniu 31 października i 9 listopada 1877 roku. Byli to: Antonín Randa (1834–1914) i Václav Svatopluk Štulc (1814–1887). Ich wybór cesarz Franciszek Józef zatwierdził dopiero rok później, pismem z dnia 9 listopada 1878 roku.³⁸ Być może przyczyniła się do tego polityczna postawa Štulca, opozycyjna wobec Habsburgów.

Antonín Randa został członkiem Wydziału Historyczno-Filozoficznego. Był wybitnym cywilistą, wychowankiem Uniwersytetu Karola w Pradze, gdzie ukończył studia prawnicze. Wywarł wielki wpływ na ustawodawstwo austriackie, a pośrednio również na polskie, zwłaszcza w zakresie prawa własności i odszkodowań. W chwili wyboru do Akademii Umiejętności w Krakowie był już profesorem Uniwersytetu Karola, członkiem Société de législation comparée w Paryżu, zastępcą prezesa Towarzystwa Prawniczego (Pravnicka Jednota) w Pradze, członkiem honorowym kilku towarzystw naukowych, autorem licznych publikacji w czasopismach prawniczych czeskich i niemieckich. Był też kawalerem Orderu Korony Żelaznej III klasy.³⁹ W miarę upływu lat przybierało mu tytułów i zaszczytów. W 1896 roku „Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie” odnotowywał, że Antonín Randa był Komandorem Orderu Franciszka Józefa II klasy z gwiazdą, posiadaczem austriackiego cesarskiego medalu *Pro Litteris et Artibus*, c.k. radcą dworu, prezesem Wydziału I. Czeskiej Akademii Nauk, dożywotnim członkiem austriackiej

³⁷ Majkowska (red.) 2006; Nieciowa 1973; zob. też Rederowa 1966, ss. 81–82.

³⁸ Majkowska (red.) 2006, ss. 174, 181.

³⁹ *Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności 1878*, s. 84; *Pamiętnik piętnastoletniej działalności... 1889*, k. 363 (= „Skład Akademii Umiejętności w Krakowie”, s. 121).

Izby Panów, członkiem Trybunału Państwowego i doktorem honoris causa uniwersytetu w Bolonii.⁴⁰ Według sprawozdania pisanego sześć lat później Randa był także doktorem honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie,⁴¹ kawalerem Orderu Korony Żelaznej I klasy, komandorem Orderu Franciszka Józefa klasy II z gwiazdą, komandorem rosyjskiego Orderu św. Stanisława, prezesem Czeskiej Akademii Nauk oraz członkiem Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego w Pradze.⁴²

Václav Svatopluk Štulc – gorący czeski patriota, poeta, literat i redaktor czasopism, polonofil i panslawista – został członkiem Wydziału Filologicznego. Podczas studiów na Uniwersytecie Praskim w latach 1834–1835 zawarł bliską znajomość z księciem Jerzym Lubomirskim, podtrzymywaną przez całe życie. Był katolickim księdzem (przyjął święcenia kapłańskie w 1839 roku), profesorem gimnazjum praskiego (1848–1860), kanonikiem kapituły wyszehradzkiej w Pradze (od 1860), prałatem papieskim (od 1881). W środowisku polskim był dobrze znany jeszcze z czasów swojej działalności w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, którego członkiem korespondentem został 5 marca 1858 roku. Miał tu wielu osobistych przyjaciół. Przekładał na język czeski wybrane pozycje literatury polskiej, między innymi poezje Adama Mickiewicza.⁴³

Następnym uczonym czeskim, który został członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie, był Václav Vladivoj Tomek (1818–1905), historyk, archiwista, polityk i pedagog. Jego wyboru dokonał Wydział Historyczno-Filozoficzny w dniu 2 maja 1881 roku, a pół roku później – 14 listopada wybór ten uzyskał cesarską akceptację. Kontakty z polskim środowiskiem naukowym w Krakowie ułatwił Tomkowi już wcześniej Václav Svatopluk Štulc.⁴⁴

Tomek był doktorem filozofii, a od 1882 roku przez kilka lat profesorem historii na czeskim uniwersytecie w Pradze. Odznaczono go Orderem Franciszka Józefa i austriackim cesarskim medalem *Pro Litteris et Artibus*. Był członkiem czynnym Czeskiej Akademii Nauk, dożywotnim członkiem Izby Panów oraz posłem na Sejm Krajowy Korony Czeskiej. Najważniejsze jego dzieła to monumentalna *Kronika miasta Pragi (Dějepis města Prahy)*, w latach 1855–1901 wyszło 12 tomów), *Dzieje Uniwersytetu Praskiego (Děje University Pražské)*, Praga 1849) oraz *Dzieje Królestwa Czeskiego (Děje království českého. Nowě sepsal)*, Praga 1850; *Děje království českého*, Praga 1885).⁴⁵

⁴⁰ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1896/1897*, s. 14.

⁴¹ Otrzymał go w 1900 roku. Zob. *Księga pamiątkowa pięćsetletniego jubileuszu odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego: 1400–1900 (1901)*, s. 255, poz. 11; Gruszczynski 1990, s. 27.

⁴² *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1912/1913*, s. 17; Dybiec 1990, s. 52; Ďurčanský 2004, s. 180.

⁴³ *Pamiętnik piętnastoletniej działalności... 1889*, k. 357 (= „Skład Akademii Umiejętności w Krakowie”, s. 115); Rederowa 1998, ss. 292, 294; Dybiec 1990, s. 51; Ďurčanský 2004, ss. 180–181; Archiwum Nauki PAU i PAN 2015c; Nowakowski 1861; Kardyni-Pelikánová 1998.

⁴⁴ Majkowska (red.) 2006, s. 183; Dybiec 1990, s. 51; Ďurčanský 2004, s. 181.

⁴⁵ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1896/1897*, s. 14; *Pamiętnik piętnastoletniej działalności... 1889*, k. 363 (= „Skład Akademii Umiejętności w Krakowie”, s. 121); *Rocz-*

Dnia 14 maja 1888 roku krakowska akademia znowu wybrała czeskiego uczonego. Członkiem czynnym Wydziału Filologicznego został profesor filologii czeskiej i słowiańskiej na Uniwersytecie w Pradze – Jan Gebauer (1838–1907), który w Krakowie miał zajmując miejsce zmarłego przed kilkoma miesiącami Václava Štulca. Wybór został zatwierdzony przez cesarza 24 listopada 1888 roku. Gebauer był członkiem czynnym Czeskiej Akademii Nauk oraz Królewskiego Naukowego Towarzystwa w Pradze, a także członkiem komisji egzaminacyjnej nauczycieli szkół średnich.⁴⁶ Badał język staroczeski. Napisał obszerną (trzytomową) *Gramatykę historyczną języka czeskiego* (*Historická mluvnice języka českého*, Praga 1894–1896) oraz *Słownik staroczeski* (*Slovník staročeský*, Praga, wychodził w zeszytach w latach 1901–1913; Gebauer nie zdążył dokończyć tego dzieła; doprowadził je do litery K). W 1900 roku otrzymał tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego.⁴⁷

Kolejnego wyboru czeskich uczonych Akademia Umiejętności dokonała na posiedzeniu, które odbyło się 4 grudnia 1899 roku. Tym razem także byli to humaniści, a mianowicie: Zikmund Winter (1846–1912), Emil Ott (1845–1924) i Jaroslav Goll (1846–1929). Ich kandydatury uzyskały cesarską aprobatę 17 maja 1900 roku.⁴⁸

Zikmund Winter został członkiem korespondentem Wydziału Filologicznego zapewniając vacat powstały po śmierci Josefa Jirečka. Był pisarzem, historykiem i nauczycielem w szkołach średnich. Ukończył studia historyczne na wydziale filozoficznym Uniwersytetu w Pradze. Podczas tych studiów był uczniem prof. V. V. Tomka. Utalentowany literacko, tworzył zbiory opowiadań z historii Czech, które przyniosły mu sławę. Dużą poczytnością cieszyły się jego *Arabeski historyczne* (*Miniatury: humoresky a studie historické*, Praga 1888), *Obrazy praskie* (*Pražské obrázky*, Praga 1893), *Nowele staropraaskie z XVI i XVII w.* (*Staropražské novelly ze XVI. a XVII. věku*, Praga 1896) i wiele innych publikacji.⁴⁹

Emil Ott i Jaroslav Goll weszli w skład Wydziału Historyczno-Filozoficznego. Obaj byli profesorami czeskiego Uniwersytetu w Pradze. Każdy z nich pełnił również funkcję rektora tej uczelni.

Emil Ott był znanym w kraju i zagranicą prawnikiem cywilistą i historykiem prawa. Należał do międzynarodowych stowarzyszeń i organizacji prawniczych. Był członkiem czynnym Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego i Czeskiej Akademii Umiejętności w Pradze, członkiem honorowym Morawskiego Stowarzyszenia Prawników

nik Akademii Umiejętności w Krakowie [1903/1904](#), s. 16–17; Dybiec 1990, s. 52; Ďurčanský 2004, s. 181.

⁴⁶ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie* [1892/1893](#), s. 8; [1905/1906](#), ss. 9–10; Majkowska (red.) 2006, s. 149; Dybiec 1990, s. 52; Ďurčanský 2004, ss. 182–185.

⁴⁷ *Księga pamiątkowa pięćsetletniego jubileuszu... (1901)*, s. 261, poz. 11; Gruszczyński 1990, ss. 16, 27, 28.

⁴⁸ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie* [1899/1900](#), ss. 15, 24; Majkowska (red.) 2006, ss. 187, 169, 149.

⁴⁹ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie* [1899/1900](#), ss. 25–27, przyp. 1; [1917/1918](#), s. XVI; Dybiec 1990, s. 51; Ďurčanský 2004, s. 185; Homolová, Otruba, Pešata *et al.* 1982; Novák [1940](#).

w Bernie oraz członkiem Towarzystwa Pielęgnowania Prawa Kościelnego w Getyndze. Otrzymał wiele odznaczeń, między innymi przyznawany przez cesarza medal *Pro Litteris et Artibus* i Order Korony Żelaznej III klasy. Był dożywotnim członkiem Izby Panów, zastępcą prezesa c.k. Trybunału Państwa oraz c.k. radcą dworu.⁵⁰

Podobnie wysoką rangę w środowisku czeskich uczonych miał doktor filozofii Jaroslav Goll. On również posiadał medal *Pro Litteris et Artibus*, był kawalerem Orderu Korony Żelaznej III klasy, c.k. radcą dworu, dożywotnim członkiem Izby Panów oraz członkiem czynnym Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego i Czeskiej Akademii Umiejętności w Pradze. Po studiach na Uniwersytecie Karola kontynuował naukę w Getyndze. Był historykiem, poetą i eseistą, autorem antologii czeskiej liryki i zbioru wierszy. Na czeskim Uniwersytecie w Pradze stworzył własną szkołę historiograficzną, ukierunkowaną na badania dziejów Czech w kontekście powszechnej historii Europy. Sam zajmował się głównie historią Czech w okresie X–XVI wieku, a w szczególności stosunkami z zakonem krzyżackim i Prusami oraz historią ruchu społeczno-religijnego o nazwie bracia czescy. Był członkiem c.k. Rady Archiwalnej w Wiedniu, a także członkiem Rady Pomnikowej przy Komisji Centralnej Ochrony Zabytków w Wiedniu.⁵¹

Nieco ponad dwa lata później – 29 listopada 1901 roku – do akademii krakowskiej zostali wybrani Jan Kvičala (1834–1908) i Jaromir Čelakovský (1846–1914). Obie te kandydatury uzyskały cesarską aprobatę w piśmie z dnia 13 maja 1902 roku. Kvičala został członkiem czynnym Wydziału Filologicznego, a Čelakovský członkiem korespondentem Wydziału Historyczno-Filozoficznego (członkiem czynnym stał się 27 listopada 1906 roku, zatwierdzenie 6 maja 1907 roku).⁵²

Jan Kvičala – filolog klasyczny, pedagog i polityk, był absolwentem Uniwersytetu w Pradze, a następnie Uniwersytetu w Bonn. Przez kilka lat pracował jako nauczyciel w szkołach średnich. Po podziale Uniwersytetu w Pradze na dwie uczelnie – czeską i niemiecką, Kvičala należał do tych, którzy tworzyli kadrę czeskiego uniwersytetu. Był w nim pierwszym profesorem filologii klasycznej. Stworzył serię wydawniczą publikującą przekłady dzieł literatury antycznej. Sam był autorem tłumaczeń i krytycznych wydań tekstów Salustiusza i Herodota oraz komentarzy do Platona, Homera, Sofoklesa i innych. Był członkiem Czeskiej Akademii Umiejętności oraz Czeskiego Królewskiego Towarzystwa Naukowego, a także członkiem korespondentem Akademii Nauk w Wiedniu i obywatelem honorowym kilku miast w Czechach. Miał godność c.k. radcy dworu oraz był posłem na sejm.⁵³

⁵⁰ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1899/1900*, ss. 15–17, przyp. 1; [1917/1918](#), s. XVI.

⁵¹ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1899/1900*, ss. 15–16, przyp. 1; [1917/1918](#), s. XVI; Ďurčanský 2004, s. 186; Dybiec 1990, s. 51; Ďurčanský 2004, s. 186; Gruszczyński 1990, ss. 15–17, 26; Jiroušek 2006.

⁵² *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1901/1902*, ss. 11, 40; Majkowska (red.) 2006, ss. 141, 159.

⁵³ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1901/1902*, ss. 11–13, przyp. 1; [1907/1908](#), s. 10; Dybiec 1990, s. 52; Ďurčanský 2004, ss. 186–187.

Działaczem politycznym, c.k. radcą dworu, posłem na sejm i honorowym obywatelem kilku miast czeskich był także Jaromír Čelakovský. Z wykształcenia prawnik, z zamiłowania historyk i archiwista, był profesorem prawa na czeskim Uniwersytecie w Pradze. Pełnił również funkcję rektora tej uczelni. Poza tym był dyrektorem Królewskiego Głównego Archiwum Miasta Pragi oraz prezesem Towarzystwa Historycznego w Pradze. Wchodził w skład Krajowej Komisji Historycznej i należał do c.k. Rady Archiwalnej w Wiedniu. Był członkiem Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego, Czeskiej Akademii Umiejętności oraz członkiem korespondentem Instytutu Francuskiego (Académie des Sciences Morales et Politiques) w Paryżu. Uniwersytet w Petersburgu nadał mu tytuł doktora honoris causa. W pracy naukowej zajmował się głównie historią prawa czeskiego.⁵⁴

Kolejnym nowym członkiem Akademii w Krakowie został wybrany profesor zoologii i anatomii porównawczej czeskiego Uniwersytetu Karola w Pradze – František Vejvodský (1849–1939). Wydział Matematyczno-Przyrodniczy dokonał tego wyboru na posiedzeniu w dniu 17 listopada 1902 roku. Zatwierdzający go reskrypt cesarski nosił datę 11 maja 1903 roku. Vejvodský był już wówczas znanym autorem publikacji z zakresu anatomii, morfologii i taksonomii. Później światową sławę przyniosły mu jego pionierskie prace na temat cytologii i embriologii. Był cenionym naukowcem, doktorem honoris causa Uniwersytetu w Cambridge, członkiem korespondentem Academy of Natural Sciences w Filadelfii oraz Société de Biologie w Paryżu, a także członkiem korespondentem Akademii Nauk w Zagrzebiu, Société Zoologique w Paryżu, Zoological Society w Londynie i wielu innych towarzystw. W swoim kraju pełnił funkcję rektora czeskiego Uniwersytetu, był członkiem czynnym Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego w Pradze, c.k. radcą dworu oraz kawalerem Orderu Korony Żelaznej III klasy.⁵⁵

Cieszący się nie mniejszą międzynarodową sławą wybitny czeski chemik – Bohuslav Brauner (1855–1935) wybrany przez Wydział Matematyczno-Przyrodniczy na posiedzeniu w dniu 4 grudnia 1908 roku, został jej członkiem 21 maja 1909 roku na mocy cesarsko-królewskiego pisma w tej sprawie. Brauner ukończył politechnikę w Pradze, a następnie studiował pod kierunkiem Roberta Bunsena na Uniwersytecie w Heidelbergu. Na staż naukowy wyjechał do Manchesteru, gdzie zajmował się chemią pierwiastków ziem rzadkich. Po powrocie do Pragi został profesorem chemii w czeskim Uniwersytecie Karola. Kontynuował rozpoczęte w Manchesterze badania, szczególnie wiele uwagi poświęcając właściwościom chemicznym lantanowców, wyznaczaniu ich mas atomowych oraz umiejscowieniu w układzie okresowym Mendelejewa. Wykazał dwuwartościowość berylu i przewidział istnienie prometu (niewystępującego w przyrodzie pierwiastka promieniotwórczego). Brauner był doktorem honoris causa Uniwersytetu w Manchesterze i członkiem honorowym tamtejszego Chemical Society, członkiem korespondentem

⁵⁴ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1901/1902*, ss. 40–42, przyp. 1; , s. 18; Dybiec 1990, s. 51; Ďurčanský 2004, s. 187.

⁵⁵ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1902/1903*, ss. 23–25, przyp. 2; *1917/1918*, s. XX; Dybiec 1990, s. 52; Ďurčanský 2004, ss. 187–188; Majkowska (red.) 2006, s. 184; Brádllová 2008.

Akademii Nauk w Nowym Yorku oraz członkiem Międzynarodowej Komisji Wag Atomowych. Był również członkiem Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego i Czeskiej Akademii Umiejętności oraz członkiem honorowym Czeskiego Towarzystwa Chemicznego w Pradze.⁵⁶

Ostatnimi czeskimi uczonymi, wybranymi do Akademii Umiejętności w Krakowie przed zakończeniem I wojny światowej, byli dwaj humaniści: Karel Kadlec (1865–1928) i Václav Vondrák (1859–1925).

Karel Kadlec, prawnik, historyk prawa, pedagog i pisarz, został wybrany jako członek korespondent Wydziału Historyczno-Filozoficznego na posiedzeniu w dniu 10 grudnia 1910 roku. Wybór uzyskał zatwierdzenie 19 maja 1911 roku (członek czynny: wybór w dniu 10 czerwca 1927 roku, zatwierdzenie 11 października 1927 roku). Kadlec (używał też pseudonimu Bohdan Přeňovský) był profesorem historii ustawodawstwa słowiańskiego na Uniwersytecie Karola w Pradze. Główny temat jego prac stanowiła historia prawa czeskiego, a także innych krajów słowiańskich. Pisał też o prawie autorskim. Był współtwórcą czeskiej konstytucji. Był członkiem czynnym i sekretarzem Wydziału I Czeskiej Akademii Umiejętności, członkiem nadzwyczajnym Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego, członkiem Rosyjskiego Instytutu Archeologicznego w Konstantynopolu, członkiem korespondentem Serbskiej Akademii Umiejętności w Białogrodzie oraz Jugosłowiańskiej Akademii Umiejętności w Zagrzebiu i Ukraińskiego Towarzystwa Naukowego w Kijowie.⁵⁷

Václav Vondrák natomiast był czeskim slawistą, profesorem literatury i języków słowiańskich na uniwersytecie w Wiedniu. Na członka Wydziału Filologicznego wybrano go 8 lutego 1918 roku, a już trzy miesiące później (17 maja) ten wybór został zaakceptowany. Vondrák był absolwentem Uniwersytetu Wiedeńskiego. Studia rozpoczął na Wydziale Filologii Romańskiej, lecz wkrótce przeniósł się na slawistykę. W pracy naukowej zajmował się głównie gramatyką porównawczą języków słowiańskich, czeskiego i staro-cerkiewno-słowiańskiego. Był autorem licznych publikacji i wydawcą zabytków piśmiennictwa starosłowiańskiego. Swoje prace ogłaszał po czesku i po niemiecku. Był członkiem Czeskiej Akademii Nauk w Pradze oraz Czeskiego Królewskiego Towarzystwa Naukowego.⁵⁸

5. Rozwój form współpracy

Szczególnie dobre warunki dla nawiązywania osobistych kontaktów między historykami czeskimi i polskimi powstały w 1881 roku, gdy papież Leon XIII udostępnił badaniom naukowym bogate zasoby archiwów watykańskich. Czesi i Polacy, podobnie

⁵⁶ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie* 1908/1909, ss. 23–25, przyp. 1; 1917/1918, s. XX; Dybiec 1990, s. 52; Ďurčanský 2004, s. 188; Majkowska (red.) 2006, s. 139.

⁵⁷ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie* 1910/1911, ss. 36–37, przyp. 1; 1917/1918, s. XXXII; Dybiec 1990, s. 52; Ďurčanský 2004, s. 188; Majkowska (red.) 2006, s. 155.

⁵⁸ *Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie* 1917/1918, s. XXVI przyp. 1; Ďurčanský 2004, ss. 188–189; Majkowska (red.) 2006, s. 185.

jak uczeni z innych krajów europejskich, zaczęli organizować ekspedycje badawcze do Rzymu w celu poszukiwania nieznanych wcześniej źródeł historycznych. Nie obyło się jednak bez drobnych animozji, gdyż podczas tych ekspedycji Czesi chętnie korzystali z rzymskiej stacji naukowej, należącej do Austriackiego Instytutu Historycznego, zaś ich polscy koledzy nie uważali tego za właściwe. Polacy woleli pozostawać poza austriacką kontrolą i zachowywać niezależność. Będąc w Rzymie zatrzymywali się raczej, mimo ciasnoty i niewygody, w hospicjum⁵⁹ przy dawnym kościele św. Stanisława, które traktowali jak swoje własne. To z kolei mieli im za złe rusofilscy Czesi, potępiający nieracjonalne ich zdaniem resentymenty. Hospicjum wraz z kościołem należało bowiem od XVI wieku do Fundacji Kardynała Stanisława Hozjusza i przez całe stulecia służyło polskim pielgrzymom oraz studiującej w Rzymie młodzieży. Jednak po upadku Polski, na mocy ustaleń kongresu wiedeńskiego, całe to mienie przypadło carom rosyjskim, którzy urządzili tam centrum prawosławia, a zabytkowy kościół przerobili na cerkiew.⁶⁰

Inaczej rzecz się miała z wyjazdami naukowymi do Paryża. W styczniu 1893 roku Akademia Umiejętności uruchomiła tam swoją stację naukową. Powstała ona z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu, które przekazało krakowskiej akademii swój majątek wraz z cenną biblioteką. Korzystali z tej biblioteki również czescy uczeni, będący tu częstymi gośćmi.⁶¹

Utworzenie w 1890 roku Czeskiej Królewskiej Akademii Nauk w Pradze sprzyjało dalszemu rozszerzaniu współpracy czeskich i polskich uczonych. Animatorem działań w tym kierunku był Josef Hlávka – pierwszy prezes Czeskiej Akademii Umiejętności. Gorącego sojusznika znalazł w osobie Stanisława Smolki, który w latach 1890–1903 był sekretarzem generalnym Akademii Umiejętności w Krakowie.⁶² Smolka żywił wielką sympatię dla Czechów, chociaż był daleki od słowianofilstwa, a zwłaszcza panslawizmu.⁶³ Przede wszystkim uległa wówczas rozszerzeniu wymiana wydawnictw. Do wszystkich członków Czeskiej Akademii wysyłano na bieżąco numery *Biuletynu* i *Sprawozdań* akademii krakowskiej. Poza tym mieli oni przywilej gratisowego otrzymywania na żądanie każdej potrzebnej im publikacji, wydanej przez akademię w Krakowie.⁶⁴

Obie akademie – krakowska i praska – postanowiły w 1907 roku zorganizować wspólną ekspedycję archeologiczną do Egiptu. Pomysłodawcą był ośrodek w Krakowie, który miał już w tej dziedzinie duże osiągnięcia dzięki pracom wykopaliskowym Tadeusza Smoleńskiego, prowadzonym w Górnym Egipcie i na Pustyni Libijskiej. Do realizacji tego pomysłu włączył się Jaromir Čelakovský. Projektem ekspedycji postanowiono

⁵⁹ Hulewicz 1958/2013, ss. 167–168.

⁶⁰ Kutrzeba 1939, ss. 40–41; Rederowa 1958; Piskurewicz 1998, ss. 65–68; *Duszpasterstwo Polaków w Diecezji Rzymskiej* 2014.

⁶¹ Hulewicz 1958/2013, ss. 112–113; Rederowa 1982; Piskurewicz 1998, ss. 61–63.

⁶² Zob. jego biogramy w: Hulewicz 1958/2013, Aneks VI, ss. 187–188; Wyrozumski 1999–2000.

⁶³ Smolka 1898.

⁶⁴ Hulewicz 1958/2013, s. 113.

zainteresować jeszcze akademię wiedeńską. W rezultacie wyprawa egiptologiczna wyruszyła w 1910 roku. Wzięli w niej udział akademicy z Krakowa, Pragi i Wiednia.⁶⁵

Było to jedno z najciekawszych czesko-polskich przedsięwzięć zrealizowanych przed I wojną światową. W odróżnieniu od niemal wszystkich wcześniejszych, nie miało ono bezpośredniego związku z pieczętowaną przez czeskich humanistów ideologią wspólnoty słowiańskiej i potrzebą walki o narodową tożsamość. Stanowiło zapowiedź nowego rodzaju naukowej współpracy, opartej na innych założeniach i obejmującej nowe obszary badawcze.

* * *

Ten rodzaj wspólnych działań Akademii Umiejętności, polska i czeska, podjęty już po zakończeniu wojny, gdy oba narody odzyskały niepodległość, a traktat wersalski zmienił na dwadzieścia lat polityczne oblicze Europy.

W nowych warunkach zmianie uległa także Akademia Umiejętności w Krakowie. Do nazwy dodano przymiotnik „polska”, formalnie sankcjonując tym sposobem ogólnokrajowy charakter, jaki nieoficjalnie od początku swojej egzystencji posiadała ta instytucja. Opracowano nowy statut i przyjęto nowe zasady wyboru jej członków.⁶⁶

Zmieniająca się sytuacja (przede wszystkim w polityce, ale także w nauce) nie mogła pozostać bez wpływu na priorytety, kształtujące wszystkie sfery działalności Polskiej Akademii Umiejętności, w tym również na współpracę międzynarodową.⁶⁷

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWUM NAUKI PAN I PAU

- 2015a: Członkowie TNK. Publikacja dostępna w Internecie: <http://tnk.krakow.pl/czlonkowie/>
- 2015b: František Palacký. Publikacja dostępna w Internecie: <http://tnk.krakow.pl/czlonkowie/palacky-vaclav/>
- 2015c: Václav Štulc. Publikacja dostępna w Internecie: <http://tnk.krakow.pl/czlonkowie/stulc-vaclav/>.

BARSZCZEWSKA-KRUPA Alina

1991: *Konstytucja 3 Maja w tradycji i kulturze polskiej*. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.

BRÁDLEROVÁ Daniela

2008: *František Vejdovský 150. výročí narození, 60. výročí úmrtí*. Akademický Bulletin, Časopismo České Akademie Nauk. Publikacja dostępna w Internecie: <http://abicko.avcr.cz/archiv/1999/12/obsah/frantisek-vejdovsky-150.-vyroci-narozeni-60.-vyroci-umrti.html>

⁶⁵ Hulewicz 1958/2013, ss. 171-172; Rederowa 1966, s. 106.

⁶⁶ Piskurewicz 1998, ss. 16-18.

⁶⁷ *Ibidem*, ss. 50-68.

CZARNIECKI Stanisław, WILTOWSKI Janusz

1972: *W stulecie utworzenia Akademii Umiejętności*. Warszawa–Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

ĎURČANSKÝ Marek

2004: Członkostwo zagraniczne polskich i czeskich uczonych w akademiach narodowych: PAU i ČAVU. *Prace Komisji Historii Nauki PAU*, Kraków 2004, t. 6, ss. 177–207. Publikacja dostępna w Internecie: http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Prace_Komisji_Historii_Nauki_PAU/Prace_Komisji_Historii_Nauki_PAU-r2004-t6/Prace_Komisji_Historii_Nauki_PAU-r2004-t6-s177-207/Prace_Komisji_Historii_Nauki_PAU-r2004-t6-s177-207.pdf (19.11.2015).

DUSZPASTERSTWO POLAKÓW W DIECEZJI RZYMSKIEJ

2014: *Kościół i Hospicjum św. Stanisława B. M. przy via delle Botteghe Oscure*. Publikacja dostępna w Internecie: http://duszpasterstwopolakowwrzymie.com/KOSCIOL_I_HOSPICIUM_SW_STANISLAWA_B.M_PRZY_VIA DELLE BOTTEGHE_OSCURE.

DWA PIERWSZE PUBLICZNE POSIEDZENIA AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE. I. POSIEDZENIE W PRZEDDZIEŃ CZTERECHSETNEJ ROCZNICY URODZIN MIKOŁAJA KOPERNIKA D. 18 LUTEGO 1873. II. POSIEDZENIE INAUGURACYJNE D. 7 MAJA 1873

1873: Kraków: Wydano staraniem Akademii (Czcionkami drukarni „Czasu”). Publikacja dostępna w Internecie: Śląska Biblioteka Cyfrowa; <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=98278> (19.11.2015).

DYBIEC Julian

1990: Związki Akademii Umiejętności w Krakowie z nauką czeską i słowacką w latach 1873–1918. [W:] Irena Stasiewicz-Jasiukowa, Jan Janko (red.) 1990. *Z dziejów polsko-czeskich i polsko-słowackich kontaktów naukowych*. Warszawa: Komitet Historii Nauki i Techniki PAN, ss. 34–61.

1993: *Polska Akademia Umiejętności 1872–1952*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

GRUSZCZYŃSKI Lesław

1990: Związki Uniwersytetu Jagiellońskiego z nauką czeską w okresie autonomii Galicji (1867–1918). [W:] Irena Stasiewicz-Jasiukowa, Jan Janko (red.) 1990. *Z dziejów polsko-czeskich i polsko-słowackich kontaktów naukowych*. Warszawa: Komitet Historii Nauki i Techniki PAN, ss. 8–33.

HOMOLOVÁ Květa, OTRUBA Mojmir, PEŠATA Zdeněk *et al.*

1982: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel.

HOSZOWSKA Mariola

2011: *Ludwik Finkiel i Akademia Umiejętności. Z dziejów współpracy naukowej Lwowa i Krakowa na przełomie XIX i XX wieków*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu

Rzeszowskiego. Publikacja dostępna w Internecie: http://repozytorium.lectorium.edu.pl/bitstream/handle/item/957/M.Hoszowska-Ludwik_Finkel_i_AU.pdf?-sequence=1&isAllowed=y (19.11.2015).

HULEWICZ Jan

1958: *Akademia Umiejętności w Krakowie 1873–1918. Zarys dziejów*, „Monografie z dziejów nauki i techniki” t. 7. Wrocław–Warszawa; wyd. 2, PAU Kraków 2013.

1974: Majer Józef (1808–1899). [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19. Pod redakcją Emanuela Rostworowskiego. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, ss. 161–164.

HÚBNER Piotr

2002: *Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

JIROUŠEK Bohumil

2006: *Jaroslav Goll: role historika v české společnosti*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Historický ústav Filozofické fakulty.

KARDYNI-PELIKÁNOVÁ Krystyna

1998: Štulec Václav Svatopluk. [W:] *Słownik badaczy literatury polskiej*. Pod red. J. Star-nawskiego. Tom II, ss. 428–431. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

KOLA Adam F.

2004: *Słowianofilstwo czeskie i rosyjskie w ujęciu porównawczym*. Łódź: Wydawnictwo Naukowe *Ibidem*.

2005: Kategorie „narodu” i „ludu” w klasycznym słowianofilstwie czeskim i rosyjskim. *ΣΟΦΙΑ* 5/2005, ss. 131–153. Publikacja dostępna w Internecie: http://www.sofia.sfks.org.pl/16_Sofia_nr5_Kola.pdf.

KOŘÁLKA Jiří

1998: *František Palacký: (1798–1876): životopis*. Praha: Argo.

*KSIĘGA PAMIĄTKOWA PIĘĆSETLETNIEGO JUBILEUSZU ODNOWIENIA
UNIwersytetu Jagiellońskiego: 1400–1900*

1901: Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie pod zarządem Józefa Filipowskiego. Publikacja dostępna w Internecie: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego; <http://www.pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=45280>.

KURCZAK Justyna

2000: *Historiozofia nadziei. Romantyczne słowianofilstwo polskie*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

KUTRZEBA Stanisław

1939a: *Polska Akademia Umiejętności 1872–1938*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Józefa Filipowskiego. Publikacja dostępna w Internecie: Radomska Biblioteka Cyfrowa; <http://bc.mbpradom.pl/dlibra/doccontent?id=24842> (19.11.2015).

1939b: *Jak Polska Akademia Umiejętności rządzi swoimi majątkami*. Kraków.

ŁAZUGA Waldemar

2013: *Kalkulować... Polacy na szczytach C.K. Monarchii*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.

MAJER Józef

1877: Głos prezesa Akademii na posiedzeniu publicznym Akademii Umiejętności w Krakowie dnia 3 maja 1877. *Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności* R. 1876, Kraków, s. 150. Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=15988> (19.11.2015).

1889: Wstęp. Sprawa przeobrażenia Towarzystwa Naukowego Krakowskiego na Akademię Umiejętności. [W:] *Akademia Umiejętności w Krakowie 1889*, ss. I–XVI. Publikacja dostępna w Internecie: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa; <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=7659> (19.11.2015).

MAJKOWSKA Rita

(red.) 2006: *Poczet członków Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1872–2000*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

NIECIOWA Elżbieta Halina

1973: *Członkowie Akademii Umiejętności oraz Polskiej Akademii Umiejętności 1872–1952*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Polska Akademia Nauk. Oddział w Krakowie.

NOVÁK Arne

1940: Zikmund Winter. [W:] Arne Novak, *Zvony domova a Myšlenky a spisovatelé*. Praha: Novina, ss. 349–355. Publikacja dostępna w Internecie: <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=6132>.

NOWAKOWSKI Janusz Ferdynand

1861: *Ksiądz Wacław Štulc kanonik wyszechradzki, tłumacz Adama Mickiewicza na język czeski: szkic biograficzny*. Warszawa: Nakł. autora; Drukarnia J. Jawoskiego. Publikacja dostępna w Internecie: Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa; <http://kpsc.ukw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=143395>.

PAMIĘTNIK PIĘTNASTOLETNIJ DZIAŁALNOŚCI AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE 1873–1888

1889: Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności; Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządkiem Anatola Maryjana Kosterkiewicza. Publikacja dostępna w Internecie: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa; <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=7659> (19.11.2015).

PISKUREWICZ Jan

1998: *Prima Inter Pares. Polska Akademia Umiejętności w latach II Rzeczypospolitej*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

REDEROWA Danuta

- 1958: Ze studiów nad kontaktami Akademii Umiejętności z nauką obcą. Ekspedycja Rzymska (1886–1918). *Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie* 4, ss. 191–256.
- 1966: Formy współpracy Polskiej Akademii Umiejętności z zagranicą (1873–1952). *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*, ser. A. z. 10, ss. 77–136.
- 1982: Polska Stacja Naukowa w Paryżu (1893–1926). [W:] Rederowa, Jaczewski, Rolbiecki 1982, ss. 43–150.
- 1998: *Z dziejów Towarzystwa Naukowego Krakowskiego 1815–1872. Karta z organizacji nauki polskiej pod zaborami*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

REDEROWA Danuta, JACZEWSKI Bohdan, ROLBIECKI Waldemar

- 1982: *Polska Stacja Naukowa w Paryżu w latach 1893–1978*. Przedmowa Andrzej F. Grabski. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki” 126.

REDEROWA Danuta, STACHOWSKA Krystyna

- (red.) 1958: *Materiały do powstania Akademii Umiejętności w Krakowie w roku 1873*. [Red. nauk. Kazimierz Piwarski]. Wrocław–Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. „Materiały Komisji Nauk Historycznych” nr 1.

RESKRYPT JEGO EKSC. C.K. MINISTRA OŚWIECENIA DO PREZESA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO Z DNIA 29 STYCZNIA 1872 R.

- 1889: [W:] *Pamiętnik piętnastoletniej działalności Akademii Umiejętności w Krakowie 1873–1888*. Dział: Akta urzędowe dotyczące założenia Akademii Umiejętności i jej wewnętrznego urzędzenia, ss. 169–170. Publikacja dostępna w Internecie: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa; <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=7659> k. 411–412 (19.11.2015).

ROCZNIK AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

1873 (wyd. 1873).

- 1895/1896 (wyd. 1896). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=14080> (19.11.2015).
- 1892/1893 (wyd. 1893). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=17745> (19.11.2015).
- 1896/1897 (wyd. 1897). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=14081> (19.11.2015).
- 1899/1900 (wyd. 1900). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=14084> (19.11.2015).
- 1901/1902 (wyd. 1902). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=14086> (19.11.2015).
- 1902/1903 (wyd. 1903). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=14086> (19.11.2015).

- 1903/1904 (wyd. 1904). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=16714> (19.11.2015).
- 1905/1906 (wyd. 1906). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=16716> (19.11.2015).
- 1907/1908 (wyd. 1908). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/publication?id=5251> (19.11.2015).
- 1908/1909 (wyd. 1909). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=16719> (19.11.2015).
- 1910/1911 (wyd. 1912). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=19155> (19.11.2015).
- 1911/1912 (wyd. 1912). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=19156> (19.11.2015).
- 1912/1913 (wyd. 1913). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=32863> (19.11.2015).
- 1914/1916 (wyd. 1916). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=16724> (19.11.2015).
- 1916/1917 (wyd. 1917). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=17413> (19.11.2015).
- 1917/1918. (wyd. 1918). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=17414> (19.11.2015).

ROCZNIK ZARZĄDU AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

- 1878 (wyd. 1879). Publikacja dostępna w Internecie: Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych; <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=15991> (19.11.2015).

RUMPLER Helmut

- 2006: *Carl Freiherr von Rokitansky*. Wien: Boehlau Verlag.

SMOLKA Stanisław

- 1894: *Akademia Umiejętności w Krakowie 1873–1893*. Kraków.
- 1898: *Polacy, Czesi i Niemcy*. Kraków: G. Gebethner i Spółka. Publikacja dostępna w Internecie: Śląska Biblioteka Cyfrowa; <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=9221> (19.11.2015).

STATUT AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

- 1872: Kraków: Nakładem c.k. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Konstantego Mańkowskiego. Publikacja dostępna w Internecie: Historia Myśli Ekonomicznej. Blog; <http://historiamysliekonomicznej.blogspot.com/2014/09/statut-akademii-umiejtnosci-1872-rok.html>.

TYROWICZ Marian

- 1973: Lubomirski Jerzy Henryk (1817–1872). [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 18. Pod redakcją Emanuela Rostworowskiego. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, ss. 25–26.

URBAN Otto

1982: *Česká společnost 1848–1918. Praha: Svoboda.*

WERESZECKI Henryk

1975: *Pod berłem Habsburgów. Zagadnienia narodowościowe.* Kraków: Wydawnictwo Literackie.

WYROZUMSKI Jerzy

1999–2000: Smolka Stanisław, krypt.: S.A.S, SS, St. Sm. (1854–1924). *Polski Słownik Biograficzny*, t. 39. Pod redakcją Henryka Markiewicza. Warszawa–Kraków: Instytut Historii PAN – Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, ss. 320–325.

ZDRADA Jerzy

1983: Potocki Alfred Józef (1822–1889). *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27. Pod redakcją Emanuela Rostworowskiego. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, ss. 762–766.

THE ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES IN KRAKOW (1872–1918) AND ITS CZECH MEMBERS

Abstract

The article shows that the Czech humanists formed the largest group among the foreign members of the Academy of Arts and Sciences in Krakow. It is mainly based on the reports of the activities of the Academy.

The Academy of Arts and Sciences in Krakow was established by transforming the Krakow Learned Society. The Statute of the newly founded Academy was approved by a decision of the Emperor Franz Joseph I on February 16, 1872. The Emperor nominated his brother Archduke Karl Ludwig as the Academy's Protector.

The Academy was assigned to take charge of research matters related to different fields of science: philology (mainly Polish and other Slavic languages); history of literature; history of art; philosophical; political and legal sciences; history and archaeology; mathematical sciences, life sciences, Earth sciences and medical sciences. In order to make it possible for the Academy to manage so many research topics, it was divided into three classes: a philological class, a historico-philosophical class, and a class for mathematics and natural sciences. Each class was allowed to establish its own commissions dealing with different branches of science.

The first members of the Academy were chosen from among the members of the Krakow Learned Society. It was a 12-person group including only local members, approved by

the Emperor. It was also them who elected the first President of the Academy, Józef Majer, and the Secretary General, Józef Szujski, from this group.

By the end of 1872, the organization of the Academy of Arts and Sciences in Krakow was completed. It had its administration, management and three classes that were managed by the respective directors and secretaries. It also had three commissions, taken over from the Krakow Learned Society, namely: the Physiographic Commission, the Bibliographic Commission and the Linguistic Commission. At that time, the Academy had only a total of 24 active members who had the right to elect non-resident and foreign members. Each election had to be approved by the Emperor.

The first public plenary session of the Academy was held in May 1873. After the speeches had been delivered, a list of candidates for new members of the Academy was read out. There were five people on the list, three of which were Czech: Josef Jireček, František Palacký and Karl Rokitsansky. The second on the list was – since February 18, 1860 – a correspondent member of the Krakow Learned Society, already dissolved at the time. They were approved by the Emperor Franz Joseph in his rescript of July 7, 1873.

Josef Jireček (1825–1888) became a member of the Philological Class. He was an expert on Czech literature, an ethnographer and a historian. František Palacký (1798–1876) became a member of the Historico-Philosophical Class. The third person from this group, Karl Rokitsansky (1804–1878), became a member of the Class for Mathematics and Natural Sciences.

The mere fact that the first foreigners were elected as members of the Academy was a perfect example of the criteria according to which the Academy selected its active members. From among the humanists, it accepted those researchers whose research had been linked to Polish matters and issues. That is why until the end of World War I, the Czech representatives of social sciences were the biggest group among the foreign members of the Academy. As for the members of the Class for Mathematics and Natural Sciences, the Academy invited scientists enjoying exceptional recognition in the world. These criteria were binding throughout the following years.

The Academy elected two other humanists as its members during the session held on October 31, 1877 and these were Václav Svatopluk Štulc (1814–1887) and Antonin Randa (1834–1914). Václav Svatopluk Štulc became a member of the Philological Class and Antonin Randa became a member of the Historico-Philosophical Class.

The next Czech scholar who became a member of the Academy of Arts and Scientists in Krakow was Václav Vladivoj Tomek (1818–1905). It was the Historico-Philosophical Class that elected him, which happened on May 2, 1881.

On May 14, 1888, the Krakow Academy again elected a Czech scholar as its active member. This time it was Jan Gebauer (1838–1907), who was to replace Václav Štulc, who had died a few months earlier.

Further Czech members of the Krakow Academy were elected at the session on December 4, 1899. This time it was again humanists who became the new members: Zikmund Winter (1846–1912), Emil Ott (1845–1924) and Jaroslav Goll (1846–1929).

Two years later, on November 29, 1901, Jan Kvičala (1834–1908) and Jaromir Čelakovský (1846–1914) were elected as members of the Krakow Academy. Kvičala became a member of the Philological Class and Čelakovský – a corresponding member of the Historical-Philosophical Class.

The next member of the Krakow Academy was František Vejdovský (1849–1939) elected by the Class for Mathematics and Natural Sciences. Six years later, a chemist, Bohuslav Brauner (1855–1935), became a member of the same Class.

The last Czech scientists who had been elected as members of the Academy of Arts and Sciences in Krakow before the end of the World War I were two humanists: Karel Kadlec (1865–1928) and Václav Vondrák (1859–1925).

The founding of the Czech Royal Academy of Sciences in Prague in 1890 strengthened the cooperation between Czech and Polish scientists and humanists.

Keywords: Academy of Arts and Sciences, Polish Academy of Arts and Sciences, Czech humanists, Czech scientists, Krakow Learned Society, Royal Czech Society of Sciences, Czech Academy of Sciences and Arts